

BUGÜNKÜ TÜRK HALKLARI VE DİLLERİ

NOGAYLAR VE NOGAYCA²

CONTEMPORARY TURKIC PEOPLES AND THEIR LANGUAGES

NOGAHYS AND NOGHAY LANGUAGE

1. Nogaylar

Nogaylar etnik bakımdan, Kazaklar gibi, Altın Ordu birliği içinde oluşmuş, Türk-Moğol karışımı bir halktır. Nogayların büyük çoğunluğu bugün Kuzey Kafkasya'da, Stavropol bölgesinde ve Karaçay-Çerkes Özerk bölgesinde yaşar. Bu bölgeler dışında, Astrahan bölgesi ile Dağıstan Özerk Cumhuriyetinde de küçük Nogay toplulukları bulunur. Eski SSCB'de yaşayan Nogayların sayısı, 1989 sayımına göre, 75,564'tür. Nogaylar Sünni Müslümandırlar.

2. Nogaycanın Belli Başlı Ses Özellikleri

Sovyet Devriminden sonra yazı dili olan Nogayca Kazakçaya yakındır ve onunla ortak özellikleri vardır. Örneğin, Kazakçadaki $\text{ş} > \text{s}$ ve $\text{ç} > \text{ş}$ ses değişimleri Nogaycada da meydana gelmiştir:

Nog.	bas	'baş'
Nog.	keş	'akşam'
Nog.	kıs	'kış'
Nog.	kisi	'kişi'
Nog.	şıgar-	'çıkarmak'

Ancak, Nogayca bazı özellikleri ile Kazakçadan yine de farklıdır.

2.1. Nogayca'yı Kazakçadan ayıran özelliklerin başında söz başındaki /y/ sesinin bu dilde kendini koruması gelir:

Nog.	yas	'genç'	(Kzk. jas)
Nog.	yasıl	'yeşil'	(Kzk. jasıl)
Nog.	yasır-	'saklamak, gizlemek'	(Kzk. jasır-)
Nog.	yawlık	'mendil'	(Kzk. jawlık)
Nog.	yemis	'yemiş'	(Kzk. jemis)

¹ Emekli profesör

² Dergimizin bu sayısında Tekin ailesinin izniyle değerli bilim insanı Talat Tekin'e şükranlarımızı sunmak amacıyla yayımladığımız alt başlıkları tarafımızdan eklenen Tekin'e ait ders notlarının bir bölümü 'Talat Tekin, Mehmet Ölmez, Türk Dilleri: Giriş, İstanbul, Yıldız 2003' ve 'Türk Dilleri Ailesi', Genel Dilbilim Dergisi, Cilt II, Sayı 7-8, 1980 künyeli eserde ve başka kaynaklarda da yer almaktadır (SE).

2.2. Nogaycanın başka bir özelliği de Arapça-Farsça alıntılarda söz başındaki /c/ sesinin, Başkurtçada olduğu gibi, /y/ye değişmesidir:

Ar. cawāb	>	Nog. yawap 'cevap'
F. cān	>	Nog. yan 'can'
Ar. cennet	>	Nog. yennet
Ar. cum'a	>	Nog. yuma
F. cawānmard	> *co:mart >	Nog. yumart 'cömert'.

3. Nogaycanın Önemli Bir Ses/Biçim Özelliği

3.1. Nogaycayı Kazakçadan ayıran bir başka özellik de gelecek zamanın -ayak/-eyek eki ile kurulmasıdır:

Nog. barayakpan	'gideceğim',
Nog. bereyeksiñ	'vereceksin',
Nog. şabayak	'koşacak' vb. gibi (Baskakkov 1963).

4. Nogayca birkaç cümle:

- **Men tañla bararman**
Ben yarın gideceğim
- **Taw tawga yolıkpas, ädem ädemge yolıgar**
Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur
- **Erten barayakpan em yıyın eteyekpen**
Erken gideceğim ve toplantı yapacağım
- **Men barayak ekenmen, mutıp kaldım**
Ben gidecektim, unuttum gitti
- **Şaşuwdı soñğa kaldıruwşı bir kolhoz da bolmawga kerek**
Ekimi sona bırakan bir kolhoz bile kalmamalı

5. Nogayca-Türkçe Deneyi

- **Men barısam eken şalıska hatın harsa eken**
Keşke ot biçmeğe ben değil, kadın(ım) gitse!
- **Bulıt aşıldı da kün tağı kızdırıp basladı**
Bulut açıldı ve güneş (ortalığı) ısıtmağa başladı.
- **Ol isti kutarar üşin men de baradikenmen, sen de baradikensiñ**
İşi bitirmek için ben de gitmeliymişim, sen de gitmeliymişsin.
- **Men barayak ekenmen, mutıp kaldım**
Ben gidecektim, (fakat) unuttum gitti (harf. 'unutup kaldım').
- **Üyken yangır yavsa, koy ıkka tartar, eski yelge tartar**
Şiddetli (bir) yağmur yağarsa, koyun rüzgâr tutmayan yere, keçi (de) rüzgâra (karşı) gider (harf. 'çeker').
- **Yuvırkan koydıñ yüninen etilgen**
Yorgan, koyun yününden (harf. 'koyunun yününden') yapılmış(tır).

- **Olar yılıkdı kaldırıp kaşkan**
Onlar atı bırakıp kaçmış(lar).
- **Tegerşikler aylandı ama avtomobil kozgalmadı**
Tekerlekler döndü ama otomobil hareket etmedi.
- **Eğer keşede yel toktasa kayık pan kıdıramız**
Eğer akşamleyin rüzgâr dinerse kayıkla gezeriz.
- **Şaşuvdı soñga kaldıruvşı bir kolhoz da bolmavga kerek**
Ekimi sona bırakan bir kolhoz bile olmamalı!

Yukarıdaki 10 Nogayca cümlelerin Türklerce anlaşılacağı iddia edilebilir mi? hatın 'kadın', bulıt 'bulut', kün 'gün, güneş', kızdırıp, başladı (başladı), yamgr 'yağmur), yel, kayık vb. sesçe ve anlamca aynı ya da çok yakın denkaş sözler kolayca tanınabilirse de Nogayca cümlelerin tüm olarak anlaşılması hemen hemen olanaksızdır. Belki 2. cümle bazı Türklerce anlaşılabilir: Bulıt aşıldı da kün tagı kızdırıp basladı 'Bulut açıldı da gün dahi kızdırmağa başladı'. Bu durumda, Nogayca ile Türkçe arasındaki anlaşılabilirlik oranının % 10 dolayında olduğu söylenebilir. Bu oran da Nogayca ile Türkçe arasındaki farkın, dil farkı olduğunu gösterir.

1970 sayımlarına göre 52,000 kişi tarafından konuşulan Nogayca Sovyet Devriminden sonra yazı dili olmuş Türk (Kıpçak) diyalektlerindedir. Nogayca 1938'e kadar Latin alfabesiyle yazılmıştır. O tarihten beri de yeni Kiril alfabesiyle yazılmaktadır.

Nogaycanın üç diyalekti vardır:

1. Asıl Nogay	2. Kara Nogay	3. Ak Nogay	
cas	yas,	jas	genç
bışe	bışe	pışe	kadın
üyimis	üyimiz	üyimiz	evimiz
üyiñis	üyiñiz	üyiñiz	eviniz
barayak	baracak	barıyak	gidecek
keler	keler	kelir	gelir, gelecek
iygimin	iygimin	iygimen	iyiyim
iygisiñ	iygisiñ	iygisen	iyisin
bizim	biziñ	biziñ	bizim